

учебных пособий для высшей и начальной школы.

Ключевые слова: технология, методы, формы, профессиональная подготовка, начальная школа, природоведение, учебные пособия, компетентность.

OLEKSENKO T. D., MOLODICHENKO V. V. Formirovanie to the competence of future teacher in industries of "Persons and world"

The article is about future teachers' preparation to natural study teaching in accordance with the section "Man and World" from the primary education standard. Methods, forms, modern educational technologies, training, students' practical activities and research, educational materials for high and primary schools are under consideration.

Keywords: technology, methods, forms, professional preparation, initial school, natural history, train aids, competence.

Палиця Г. С.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ПЕДАГОГІКА КОМУНІКАЦІЇ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Статтю присвячено аналізу педагогіки комунікації як освітньої теорії. Простежуються відмінності у тлумаченні терміна "педагогіка комунікації" в німецькій і українській науковій літературі. Розглядається історія становлення цієї теорії, схарактеризовано відмінності в її розумінні в українській і німецькій науковій думці. Виокремлено складові педагогіки комунікації: взаємодія суб'єктів комунікації, інформація, засіб комунікації.

Ключові слова: освітня теорія, педагогіка комунікації, суб'єкти комунікації, інформація, засіб комунікації.

Постановка проблеми. Педагогіка, як і будь-яка наука, тонко реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві, у зв'язку з чим її розвиток відбувається відповідно до потреб, які воно висуває. Наслідком суспільних змін вважаємо виникнення та становлення її нових напрямів і теорій, що декларують актуальне, відповідне вимогам часу, бачення процесів навчання та виховання. Не винятком стала і педагогіка комунікації, що виникла порівняно недавно й отримала наукове обґрунтування в ході жвавих дискусій у наукових колах, а відтак, на сучасному етапі має широке використання в Європі, особливо в Німеччині.

Людські стосунки базуються на обміні інформацією, тобто комунікації, тому остання є складовою існування кожної людини, а відтак, питання про те, за якими правилами потрібно вести спілкування, щоб досягнути його мети, важливе не лише в повсякденному житті, але й у системі підготовки тих, хто його використовує професійно. Серед сфер, де домінує комунікація, слід згадати засоби масової інформації, сферу послуг,

медицину, освіту, юриспруденцію тощо, в кожній із яких вона має певні особливості та принципи, тому одним із найважливіших завдань, що стоять сьогодні перед вищою школою, є “формування комунікативної компетентності спеціаліста – майбутнього вчителя, лікаря, менеджера, адвоката” [6, с. 3].

Історія дослідження. Комунікація на сьогодні – це запорука успішного функціонування як суспільства в цілому, так і кожної окремо взятої особистості, тому комунікація є однією з найважливіших проблем кожної науки та людства взагалі. Протягом останніх років цю проблему активно обговорюють і досліджують як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових колах. Особливо інтенсивно розглядають специфіку комунікації в освіті, що є об’єктом дослідження, зокрема, лінгвістики (див.: Ф. Бацевич, А. Загнітко Т. Космеда, Г. Сагач, Й. Стернін та ін.), педагогіки та соціології (див.: Н. Голуб, Н. Волкова М. Джордан, Й. Дінкларкер, С. Ербрінг, К. Шаллер, Р. Гірмес, П. КORTE та ін.). Такий інтерес зумовлено тим, що “сфера навчання є сферою “підвищеної мовленнєвої діяльності”, а слово (мовлення) стає найважливішим (якщо не головним) інструментом діяльності вчителя, головним засобом реалізації всіх завдань власне методичного та дидактичного характеру” [3, с. 77]. У вітчизняній науковій думці цей вид комунікації кваліфікують як “педагогічна риторика”, у зарубіжній – як “педагогічна комунікація”, які, по суті, можна вважати синонімами.

Дослідженням правил, принципів, особливостей педагогічної комунікації, її стратегій і тактик займається теорія, що отримала назву “педагогіка комунікації”, важливість якої полягає в тому, що педагоги, незалежно від того, куди скеровано їхню діяльність, чи то в дитячий садок, школу, університет, соціально-педагогічні установи чи інші педагогічні заклади, мають усі підстави професійно цікавитися правилами ведення комунікації, оскільки вона є невід’ємною складовою в процесі викладання, виховання, надання порад тощо [11, с. 141]. Сказане засвідчує необхідність усебічного висвітлення, важливості, а також актуальності досліджуваної проблеми в рамках сучасної вітчизняної лінгвістики та педагогіки.

Мета цієї розвідки – наукове обґрунтування педагогіки комунікації як освітньої теорії, міждисциплінарного напрямку гуманітарної науки.

Завдання статті:

– відстежити історію становлення педагогіки комунікації як освітньої теорії;

– проаналізувати відмінності між педагогікою комунікації та традиційною педагогікою;

- дати визначення предмету її дослідження;
- схарактеризувати складові педагогіки комунікації.

Термін “педагогіка комунікації” широко використовують у європейській педагогіці для позначення освітньої теорії про структуру, правила та цілі комунікації, тобто загалом у ній декларується те, як слід вести комунікацію, які стратегії слід обирати, що враховувати, чого остерігатися та як спрямовувати свої комунікативні дії для досягнення мети спілкування – взаєморозуміння між партнерами. Однак у вітчизняній педагогіці цей термін не вживають у значенні, окресленому вище, а розуміють як сукупність правил ведення комунікації, її стратегії і тактики. Очевидно, предметом дослідження педагогіки комунікації в обох випадках є метакомунікація, адже кожна комунікація передбачає змістовий аспект і аспект відносин, у тому сенсі, що останній визначає перший. Метакомунікація включає аналіз самої структури комунікації, її стратегій і тактик, основних принципів, тематизацію перешкод, що є наслідком асиметричного перебігу комунікації, відповідні мовленнєві жанри тощо.

Становлення педагогіки комунікації в Німеччині пов'язують з іменем Теодора Баллофа та зі студентським рухом 1968 року, внаслідок якого постало питання створення антиавторитарної педагогіки. Існуюча в тодішньому суспільстві педагогіка, в рамках якої виховання було свого роду організованим самозахистом тих, хто закликав до неї, влаштовував, фінансував та контролював [12, с. 36], не була співзвучна з новими ідеями, які пропагував цей рух, тому виникла природна необхідність створення нової теорії, що втілила б нові ідеї у процес навчання та виховання. Основне завдання, яке поставив перед собою студентський рух 1968 року, – це здобуття більшої демократії в усіх сферах, зокрема і в системі освіти. Це реально означало не заміну старих цілей виховання новими при збереженні їх диригуючої та маніпулятивної функцій, що були невід'ємною частиною новітнього виховання з часу його заснування у 17 ст., а створення структурно і процесуально нового феномену. Необхідність створення нової моделі навчально-виховного процесу полягала в тому, що тогочасна система, спираючись на модель “учитель – учень”, розглядала їх, відповідно, як суб'єкт і об'єкт навчально-виховного процесу, а відтак, стала непридатною в нових умовах.

Якщо аналізувати цілі виховання, то зазвичай виокремлюють два його вектори: перший – це панівне суспільство як “замовник” освітніх послуг, а також учитель / вихователь, який перебуває на службі в цього суспільства; другий – це ті, на кого спрямовані дії педагогів відповідно до цих цілей. Якщо девізом вихователя є досягнення більшої демократії, то він повинен

прагнути стосунків, що уможливають таке виховання. Відповідно до виховної концепції педагогіки вихователь не може обійтися без політичної активності. Він повинен підтримувати політику суспільства, яке дає критичний потенціал, що проявляється у виховному процесі [12, с. 146].

Зміна існуючої моделі новою – це тривалий і болісний процес в освіті, що зумовлено низкою об'єктивних причин, а саме: 1) педагогіка комунікації, задекларувавши своє місце в тогочасному суспільстві, що було змушене реалізувати демократію, відставала від здобутих можливостей демократичного поступу, що здійснювала наука, техніка, економіка; 2) демократичні інновації не завжди мали підтримку в суспільстві, адже девізом тогочасного руху було антиавторитарне виховання; 3) до того часу виховання було дисциплінарним елементом, воно допомагало інтегрувати молодь у панівну систему та підпорядкувати її останній.

Педагогіка – наука антропоцентрична, оскільки в її центрі – людина. Педагогіка комунікації, не відкидаючи антропоцентричного спрямування, вважає точкою відліку не вихованця, а його суб'єктивний світ. На цьому базується теорія Т. Баллофа, цей принцип є також базовим для багатьох освітніх теорій. У дидактиці, що є складовою педагогіки комунікації, не ставляться в центр уваги ні педагог, ні учень (студент), ні вихователь, ні вихованець, а клас чи група, а також структура інтеракції.

Педагогіка комунікації, в основі якої лежить спілкування, включає низку складових, серед яких: 1) взаємодія суб'єктів комунікації; 2) інформація; 3) засіб комунікації, що в своїй сукупності є запорукою успішної комунікації в кожній сфері життя. Зупинимось на кожній із них детальніше.

Зі становленням педагогіки комунікації було здійснено спробу пошуку навчально-виховного процесу як процесу дій, інтерактивно структурованого. Особливість педагогіки комунікації полягає в тому, що вона зорієнтована не на односторонні дії, що відбуваються в напрямку “вчитель (педагог) – учень (студент)”, а на дії, що стосуються всіх, хто бере участь у навчально-виховному процесі: і вчителя, і учня, тобто вони кваліфікуються як інтерактивні. Як кожна інтеракція, так й інтеракція між викладачем і вихованцем, розглядаємо з двох позицій: з одного боку, можна спостерігати за задіяними акторами автономно, з огляду на те, як вони реагують один на одного, а з другого, – слід звернути увагу на те, що між ними відбувається. Врахування цих двох аспектів вичерпно характеризує, власне, процес інтеракції, що відбувається між тим, хто навчається, і тим, хто навчає. Інтерактивність навчально-виховного процесу передбачає, таким чином, партнерство, кооперацію: учасники спілкування знаходяться ніби по один бік діяльності, їхні зв'язки

опосередковані спільною метою та спільною участю у виконанні своїх обов'язків [6, с. 10].

Якщо йдеться про комунікацію в шкільних установах, то тут часто наголошують на симетричності інтерактивних відносин. Проте це твердження хибне, оскільки рівності у взаємодії "вчитель – учень" не може бути, адже вчитель завжди має більше інформації, більший досвід, він управніший у комунікативному обговоренні фактів та організації навчальних можливостей. Дослідники педагогічної риторики вказують на особливу складність реалізації зв'язків "суб'єкт – суб'єкт", оскільки між учителем і учнем існує велика різниця в соціальному досвіді [6, с. 43]. "Комунікативна стратегія взаємодії вчитель – учень визначається вчителем, який керує процесом пізнавальної діяльності, регулює стосунки між учнями, створює атмосферу доброзичливого і активного мовленнєвого спілкування [3, с. 78]. Важливо й те, щоб і в суперечливих ситуаціях він стояв на правильних позиціях, діяв згідно зі своєю совістю, адже він повинен розуміти, що офіційно супроводжує учня в навчальному процесі. Його професійність виражається в тому, щоб діяти в інтересах учня, якомога краще пов'язати зовнішні вимоги з внутрішньою логікою педагогічних дій [9, с. 8]. У цьому стратегія німецьких науковців збігається з педагогічною стратегією українських учених: "викладач насамперед повинен оволодіти основними комунікативними вміннями, "азами" комунікації, що й складає його комунікативну компетенцію, планувати педагогічне спілкування, визначити стратегію поведінки у конкретній педагогічній ситуації, входити і виходити з ситуації, швидко у ній орієнтуватися, орієнтуватися у комунікантах, враховувати індивідуальні, вікові та гендерні особливості, відчувати і підтримувати зворотній зв'язок, демонструвати власну прихильність, доброзичливість до аудиторії, чітко, емоційно і відкрито висловлювати свої почуття ..." [4, с. 26]. Це ще не повний перелік умінь і навиків, якими повинен володіти справжній педагог. Крім цього, він повинен створити та передати гуманну орієнтацію діяльності в тенденційно симетричних процесах суспільної інтеракції та комунікації "під горизонтом раціональності" [12, с. 16]. Раціональність полягає в тому, щоб наслідувати кращі національні та запозичувати чужі, гідні наслідування, традиції.

Змістовий аспект комунікації – ефективна інформація, інформація не у вигляді голих даних, а "оптимальна, відверта інформація та перманентна раціональна дискусія" [12, с. 78]. У частині "оптимальна інформація" не йдеться про максимум інформації, а про повідомлення саме того, що має значення для учня сьогодні та в майбутньому житті, що становить

центральне питання дидактики. Інформація повинна бути доступна, щоб був зрозумілим і контекст викладу, і позиція інформатора стосовно проблеми, що обговорюється. “Раціональна дискусія” – це спілкування, в процесі якого аналізуються загальноприйняті людські норми, що однаково обов’язкові як для вчителя, так і для учня, оскільки вони є її творцями. Педагогу призначено створити найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості учня, забезпечення оптимального емоційного клімату навчання, управління соціально-психологічними процесами у колективі тих, хто навчається, та максимально проявити в навчальному процесі свої особистісні властивості [5, с. 14].

Головним засобом комунікації є, безперечно, мова, тому основу комунікативної діяльності вчителя складають практичні знання про способи цілеспрямованого використання мовленнєвих засобів для вирішення завдань педагогічного спілкування. Такі знання – запорука оволодіння професією [6, с. 9]. Педагог “...повинен обирати найбільш ефективні засоби комунікації, доцільні лише в окремій конкретній ситуації, досконало володіти вербальними та невербальними (жести, міміка, пантоміміка) засобами спілкування; використовувати паралінгвістичну систему знаків (голос, тональність, діапазон), володіння екстралінгвістичною системою комунікативних знаків (темп мови, логічний наголос, паузи)” [4, с. 26]. За визначенням Р. Гіrmес, навчати – означає спілкуватися п’ятьма “мовами”, кожною на свій лад. До цих “мов” належать: 1) мова інституції та її умов (навчальне оточення, клімат, форми комунікації та інтеракції); 2) мова особи (постава, форми інтеракції та комунікації / мова жестів); 3) мова предмету (повідомлення навчальної мети, навчальних завдань, навчальних медіа); 4) мова процесів (комунікативне звертання, артикуляція / драматургія); 5) мова ситуації, або педагогічний такт, що перетинається з чотирма переліченими мовами [9, с. 10-11]. Володіння всіма цими “мовами” забезпечить, на думку названого автора, педагогові успіх у його професійній педагогічній діяльності.

Висновки. Педагогіка комунікації – освітня теорія, що змушує переглянути модель навчально-виховного процесу. Не відкидаючи антропоцентричності загалом, вона ставить у центр не вихованця, а його суб’єктивний світ. Педагогіка комунікації враховує такі складові, як взаємодія між суб’єктами комунікації, характеристика інформації та засобу комунікації. Взаємодія між суб’єктами педагогічної ситуації базується на інтерактивному співвідношенні, в якому вони є рівноправними партнерами в процесі обміну інформацією. Остання позначена оптимальністю та

раціональністю, іншими словами, – релевантністю та доцільністю. Педагог повинен володіти основним засобом комунікації – мовою, правилами та принципами ведення комунікації, для того, щоб уміло спрямовувати її, правильно використовуючи необхідні для реалізації мети начальновиховного процесу засоби.

Подальші перспективи дослідження. Подальші наукові розвідки можуть бути присвячені компаративістичному аналізу реалізації основних принципів педагогіки комунікації в різних країнах, наприклад, в Україні, Росії, Німеччині.

Використана література:

1. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: ВЦ “Академія”, 2004. – 342 с.
2. *Волкова Н. П.* Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник / Н. П. Волкова. – К.: ВЦ “Академія”, 2006. – 256 с.
3. *Голуб Н. Б.* Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник / Н. Б. Голуб. – Черкаси: Брама Україна, 2008. – 232 с.
4. *Космеда Т. А.* Педагогічна неориторика: до проблеми формування комунікативної компетенції сучасного викладача / Т. А. Космеда // Сучасна педагогічна риторика: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди. – Львів: ПАІС, 2007. – С. 22-33.
5. *Леонтьев А. А.* Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М.: Знание, 1979. – 47 с.
6. Риторика: учебник / под ред. Н. А. Ипполитовой. – Москва: ТК Велби Проспект, 2006. – 448 с.
7. *Сагач Г. М.* Риторика: навчальний посібник для студентів середніх і вищих навчальних закладів, вид. 2-е, переробл. і доповн. / Г. М. Сагач. – К.: Ін. Юре, 2000. – С. 165-209.
8. *Erbring S.* Pädagogisch professionelle Kommunikation. Eine empirische Studie zur Professionalisierung von Lehrpersonen unter Supervision / S. Erbring. – Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren, 2007. – 259 S.
9. *Girmes R.* Der Anfang als Kommunikationsbedingung / R. Girmes, P. Korte // Bildung und Bedingtheit. – Münster / New York: Leske + Budrich Verlag, 1999. – S. 7-12.
10. *Jourdan M.* Pädagogische Kommunikation: eine integrative Systematisierung der Dimensionen menschlicher Kommunikation in Erziehung und Bildung / M. Jourdan. – Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1989. – 134 S.
11. *Korte P.* Pädagogische Kommunikation. Ein Plädoyer für Differenz- und Dissenskultur / R. Girmes, P. Korte // Bildung und Bedingtheit. – Münster / Hamburg: Leske + Budrich Verlag, 2003. – S. 141-151.
12. *Pädagogik der Kommunikation: Annäherungen, Erprobungen.* 1. Auflage / K. Schaller. – Sankt Augustin: Richarz, 1987. – 388 S.

Пальця Г. С. *Педагогика коммуникации: история становления и основные составляющие.*

Статья посвящена анализу педагогики коммуникации как образовательной теории. Прослеживаются отличия в интерпретации термина “педагогика коммуникации” в немецкой и украинской научной литературе. Рассматривается история становления этой теории, охарактеризованы отличия в её понимании в украинской и немецкой научной мысли. Выделены составляющие педагогики коммуникации: взаимодействие субъектов коммуникации, информация, средство коммуникации.

Ключевые слова: образовательная теория, педагогика коммуникации, субъекты коммуникации, информация, средство коммуникации.

GALYNA PALYTSYA. *Pedagogics of Communication: history of formation and main constituents.*

The article focuses on the analysis of pedagogics of communication as an educational theory. Some differences have been traced in the very interpretation of the term “Pedagogics of Communication” in German and Ukrainian scientific literature. Main constituents of pedagogics of communication have been singled out: interaction of subjects of communication, information as a means of communication.

Keywords: *educational theory, pedagogics of communication, subjects of communication, information, means of communication.*

**Прибора Н. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ОПАНУВАННЯ МЕТОДИКОЮ ПРОВЕДЕННЯ ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ У ПРОФІЛЬНИХ ЗНЗ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ

У статті висвітлено вимоги до підготовки компетентної особистості вчителя, здатної адекватно і професійно діяти в умовах профільного навчання. Формуванню готовності майбутніх вчителів хімії до професійної діяльності сприяє вивчення спецпрактикуму “Техніка демонстраційного експерименту”, зміст та методика викладання якого є предметом нашого дослідження.

Ключові слова: *профільні ЗНЗ, підготовка майбутнього вчителя, хімічний експеримент.*

Постановка проблеми. У Концепції загальної середньої освіти закладено нові підходи до організації системи навчання в старшій школі, що має функціонувати як профільна. Це передбачає створення сприятливих умов для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, орієнтацію на певний вид майбутньої професійної діяльності.

Перехід до профільного навчання передбачає вирішення таких завдань:

– створити умови для істотної диференціації змісту навчання старшокласників з широкими та гнучкими можливостями побудови учнями індивідуальних освітніх програм;

– забезпечити поглиблене вивчення окремих предметів програми повної загальної освіти;

– розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною та професійною освітою, більш ефективно підготувати випускників ЗНЗ до освоєння програм вищої професійної освіти;

– сприяти встановленню рівного доступу до повноцінної освіти різним категоріям учнів відповідно до їх здібностей, індивідуальними схильностями і потребами [5].